

Srovnání textu Jaroslava Dibelky (vlevo, červeně; DIBELKA, Jaroslav. *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství*. České Budějovice, 2012) a Pavla Matlase (vpravo, žlutě; MATLAS, Pavel. *Hrdelní soudnictví na panství Hluboká nad Vltavou (1661-1765)*. (Rigorózní

práce).
České
Budějovické,
2004).

ním životem soudobých venkovanů svůj výrazný zájem. České studium pramenů trestně právní povahy má ale přesto již poměrně dlouhou tradici, která sahá až hluboko do 19. století. Veřejnost přitom nejdříve přijímala publikovaná fakta o vývoji kriminality svých předků se značnými rozpaky, protože jakékoli hlubší proniknutí do pramenů, jež vznikly činností hrdelních tribunálů, přinášelo poznatky zcela protichůdné přejívacímu, romanticky idealizovanému pohledu na národní minulost. O této skutečnosti svědčí i nadčasová redakční poznámka Jana Erazima Vocela, kterou připojil k drobné Ehrenbergerově edici solnické smolné knihy roku 1847: „Pevně doufám, že nám to nikdo za zlé pokládati nebude, když tím i tmavou stránku bývalosti české poněkud odhaliti se odvažujeme. Toliko podrobností, líčící veškeré stránky života staročeského, tudíž i rmutné, nám pravdivý obraz dávných časů vlasti naší poskytnouti mohou.“⁵⁹ Ve druhé polovině 19. století přispěli i někteří další historikové vydáváním pramenů tohoto typu k rozšíření heuristické základny pro poznání starších českých dějin.⁶⁰

○ Zvýšení zájmu o problematiku trestního práva se ve druhé polovině 19. století výrazně zasloužili Josef Svátek, Zikmund Winter a Čeněk Zíbrt, kteří svým pojetím kulturní historie ovlivnili řadu badatelů. Josef Svátek se soustředil na čtenářsky přitažlivé popisy životů raně novověkých katů a různých poprav, které vykonali. Věnoval se i problematice penězokazectví. Jeho výzkumy je však nutné pokládat za značně nespolehlivé, protože pro něho nebylo problémem volně domýšlet svá vyprávění v místech, pro která postrádal pramennou oporu.⁶¹ O čtivosti jeho prací však svědčí skutečnost, že jsou i dnes opakovaně vydávány.⁶² Značně spolehlivější jsou práce Zikmunda Wintera, který se pokusil začlenit problematiku hrdelního soudnictví do obrazu vnitřního života českých měst 15. a 16. století, stejně jako Čenka Zíbrta, jenž se zabýval kromě jiného podobou trestů za určitá provinění.⁶³

⁵⁹ Josef EHRENBARGER (ed.), *Výpisky ze Smolné knihy města Solnice*, ČČM 21, 1847, s. 608. První edici, která vyšla v českém odborném časopise, je pravděpodobně anonymní vydání záznamu o popravě poddaných ze Šamonice v Písku. Srov. *Hrdelní příběh český z XVI. století*, ČČM 6, 1832, s. 314-327.

⁶⁰ František MAREŠ (ed.), *Popravčí kniha pánův z Rožmberka*, Praha 1878.

⁶¹ Josef SVÁTEK, *Jak trestali padělatele mincí v Čechách*, in: *Obrazy z kulturních dějin českých I*, Praha 1891, s. 191-214; TÝŽ, *K dějinám katů a poprav v Čechách*, in: *Obrazy z kulturních dějin českých II*, Praha 1891, s. 121-215.

⁶² TÝŽ, *Dějiny poprav a katů v Čechách*, Praha 2004; TÝŽ, *Paměti kata Mydláře*, Praha 2004.

⁶³ Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku I-II*, Praha 1890-1892; Čeněk ZÍBRT, *Zpráva Jana Jeníka z Bratřic o trestech lidu poddaného*

Problematice hrdelního soudnictví a jí příbuzným dějinám kriminality se česká historiografie systematicky věnuje již celá desetiletí. O významu pramenů soudní proveniencce pro poznání vývoje a formování lidské společnosti vědí ale historikové mnohem déle. Po dlouhou dobu se však vyhýbali této problematice, protože výklad mravních poklesků a kriminality se vymykal dobovému pojetí historické vědy jako učitelky života, která vyprávěním o příkladných skutcích předků měla motivovat budoucí generace a vést je k naplňování stejně vznešených a ušlechtilých cílů. Romantický idealizující přístup k národní minulosti se jako jeden z prvních odvažil veřejně zpochybnit až

Jan Erazim Vocol, když roku 1847 v *Časopise Českého muzea* komentoval vydání sedmi zápisů ze smolné knihy města Solnice.[†]

Jeho stanovisko ovlivnilo řadu dalších historiků, kteří vydáváním pramenů podobného druhu podstatným způsobem rozšířili heuristikou základnu pro poznání starších českých dějin.[†]

Nad lokálně orientované badatele, kteří nejednou účelovým výběrem pramenných záznamů o kuriózních případech a jejich popularizačním komentováním zpestřovali své monografie,

[†] Těchto pramenů použili již např. F. ŠVENDA, *Druhý železný obraz města Hradce Králové nad Labem, Hradec Králové 1800-1804*; A. PFLEGER KOPIDLANSKÝ, *Police*, Květy 10, 1843, s. 87. První edici v českém odborném časopise je anonymní vydání záznamu o popravě poddaných v Šamonovicích v Písku: *Hrdelní příběh český z XVI. století*, ČČM 6, 1832, s. 314-327.

„...pevně doufáme, že nám to nikdo za zlé pokládati nebude, když tím i na temnou stránku bývalosti české poněkud odhaliti se odvažujeme. Toliko podrobností, líčící veškeré stránky ze života staročeského lidu, tudíž i rmutná, nám pravdivý obraz dávných časů vlasti naší poskytnouti mohou.“ J. EHRENBARGER (ed.), *Výpisky ze smolné knihy města Solnice*, ČČM, 21, 1847, s. 608.

[†] F. MAREŠ (ed.), *Popravčí kniha pánův z Rožmberka*, Praha 1878; J. ENLER, *Paměti rakovnické od roku 1425-1639*, *Věstník Královské české společnosti nauk, třída filos.-hist.-jazykozpytná*, roč. 1894, č. IV, s. 1-43.

Na jejich činnost navázali především lokální badatelé, kteří využívali hrůzyplných příběhů k obohacování svých místních monografií.⁶⁴ Ve většině těchto prací šlo ale o pouhé převyprávění pramenů bez jakékoli jejich kritiky či pokusu o interpretaci. Přesto jsou to příspěvky, které mohou mít i dnes určitou hodnotu, protože některé prameny, s nimiž tyto badatelé pracovali, jsou již v současnosti nenávratně ztraceny. Zájemcům o tuto problematiku se potom nabízí k využití právě tyto práce. Musí k nim však přistupovat s co největší opatrností.⁶⁵

Nový impuls do práce se spisy trestně právní agendy vnesly až ve třicátých letech 20. století práce Františka Jílka – Oberpfalcera, který z výzkumu jazyka smolných knih výtěžil zásadní poznatky k dějinám českého jazyka.⁶⁶ Podobně poukázal na možné využití hmotných pramenů dochovaných jako důsledek činnosti hrdelních soudů Richard Horna, jenž tím přispěl k rozvoji české právní archeologie.⁶⁷ Významnou úlohu však hrála v první polovině 20. století především ediční činnost některých badatelů, která se projevila vydáním celé řady smolných knih různých českých měst a městeček. Za druhé světové války přepsal právník Emil Pavel Lány řadu východočeských a středoečeských pramenů a jako první přišel s podnětem k vydání všech památek městského hrdelního soudnictví v Čechách. Z důvodu autorova úmrtí roku 1945 však nemohly práce projít jeho korekturou; jsou tak zatíženy četnými omyly a chybami.⁶⁸ Ačkoli i k jiným tehdejším edičním počínům by bylo možné vznést řadu námitek, zůstává skutečností,

ve století 18. a trestech řemeslníků nepoctivých, ČL 4, 1895, s. 119-122. Seznam řady prací Čeňka Zibrta vydal Ludvík KUNZ, *Soupis prací Zibrtova Českého lidu*, Praha 1960.

⁶⁴ Blíže k těmto monografiím a jejich autorům Jaroslav PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617-1751*, Praha 1977, s. 16 an.

⁶⁵ Typickým příkladem takové studie, kde autor pracoval s dnes již nedostupnými prameny je práce Jan Pavel HILLE, *Honba na Cikány v XVIII. století*, Spravedlnost, 1932, č. 15, s. 221-232.

⁶⁶ František JÍLEK OBERPFALCER (ed.), *Jazyk knih černých, jinak smolných*, Praha 1935; TÝŽ, *Vyznání na mučidlech. Texty ze starých knih černých, jinak smolných*, Praha 1937.

⁶⁷ Richard HORNA, *Praníř. O některých zachovaných pranířích v našich a okolních zemích*, Praha 1941.

⁶⁸ Emil Pavel LÁNY (ed.), *Knihy černé, jinak smolné při hrdelním soudu v městě Bystrém od r. 1625*, Liberec 1946; TÝŽ (ed.), *Knihy smolné založené léta 1588 (Dobruška)*, Liberec 1947; TÝŽ (ed.), *Smolná, jinak černá kniha města Solnice 1569-1721*, Liberec 1948; TÝŽ (ed.), *Knihy černá, jinak smolná města Smidar 1631-1729*, Liberec 1948.

však ve svých pracích, jakkoli faktograficky bohatých, nedokazali oprostít od popisnosti a formulovat ucelené zobecňující závěry. Výrazný vzestup zájmu veřejnosti o tuto problematiku vedl na přelomu 19. a 20. století k vydání řady smolných knih. Edic tohoto typu se dočkala např. města Bojkovice, Broumov, Dvůr Králové, Jimramov či Rokycany.¹

K novému oživení studia hrdelního soudnictví přispělo ve třicátých letech 20. století filologicky orientované bádání Františka Jílka-Oberpfalcera. Výsledkem jeho studia smolných knih byla řada nových poznatků o vývoji českého jazyka.²

Podobným směrem byla vedena i práce Josefa Straky, jehož výběrová edice tábořské černé knihy byla opatřena rozsáhlým výkladovým slovníkem a důkladným poznámkovým aparát.³ V téže době vznikly významné práce i z oboru právní historie⁴ a právní archeologie⁵, hodnotu editovaných pramenů soudní proveniencie docenila etnografie, která se zaměřila na studium pověr a magických úkonů stíhaných hrdelními soudy.⁶ Za druhé světové války se studiu smolných knih věnoval právník Emil Lány. Jeho záměr vydat řadu památek městského soudnictví východních a středních Čech se mu však realizovat nepodařilo. Samostatně vydané knihy měst Bystré, Dobrušky, Smidar a Solnice, které

¹ J. SVÁTEK, *K dějinám poprav a katů v Čechách*, in: *Obraz z kulturních dějin českých II*, Praha 1891, s. 121-215; Z. WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku II*, Praha 1892, s. 3-455, 613-880; Soupis prací Č. Zibrta podává *Bibliografie české historie III*, Praha 1906, s. 416.

² Soupis těchto prací podali J. FRANCEK-T. ŠIMEK (ed.), *Hrdelní soudnictví českých zemí. Soupis pramenů a literatury*, Pardubice 1995, s. 143-178.

³ F. OBERPFALCER (ed.), *Jazyk knih černých, jinak smolných*, Praha 1937.

⁴ J. STRAKA (ed.), *Z tábořské knihy černé*, Tábor 1937.

⁵ R. HORNA, *Marie Teresie a procesy s čarodějnicemi*, Bratislava 1936.

⁶ R. HORNA, *Praníře na Slovensku*, Bratislava 1937.

⁷ J. DOBLÁŠ - J. HORÁK, *Procesy s čarodějnicemi na Pelhřimovsku v XVII. století*, Národopisný věstník československý 11, 1916, s. 427-434; R. HORNA, *Příspěvek k dějinám procesů s čarodějnicemi v západním Slovensku*, Bratislava 1928.